

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

259

Wyzwania współczesnej polityki turystycznej Problemy polityki turystycznej

Redaktor naukowy

Andrzej Rapacz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Wiesław Alejziak, Małgorzata Bednarczyk, Stefan Bosiacki, Ewa Dziedzic,
Irena Jędrzejczyk, Magdalena Kachniewska, Włodzimierz Kurek,
Barbara Marciszewska, Beata Mayer, Agnieszka Niezgoda,
Aleksander Panasiuk, Józef Sala, Jan Sikora, Teresa Żabińska,
Aleksander Szwichtenberg, Hanna Zawistowska

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Łopusiewicz, Joanna Świrska-Korlub

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-222-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Możliwości i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce

Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik, Jarosław Cholewa: Turystyka aktywna w materiałach promocyjnych województw w Polsce.....	15
Katarzyna Górnik, Lila Pławińska, Kamila Gryglewicz: Możliwości i uwarunkowania uprawiania turystyki rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym..	24
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek: Analiza popytu na turystykę społeczną w Polsce na przykładzie projektu Europe Senior Tourism realizowanego w lubelskim biurze podróży.....	35
Jadwiga Berbeka: Udział w ruchu turystycznym a spójność społeczna w Polsce – wybrane zagadnienia	43
Sylvia Graja-Zwolińska, Aleksandra Spychała: Aktywność turystyczna wielkopolskich seniorów	54
Adrian Przemysław Lubowiecki-Vikuk: Aktywność turystyczna singli 50+ w świetle cywilizacyjnych megatrendów	64
Maja Jedlińska: Wybrane aspekty turystyki osób niepełnosprawnych w powiecie jeleniogórskim.....	75
Magdalena Sidorczuk, Monika Krzeczyńska, Michalina Ścibisz: Rozwój geoturystyki w Polsce oraz możliwości jej adaptacji do turystyki społecznej.....	85
Elżbieta Grzelak-Kostulska, Beata Hołowiecka: Turystyka osób starszych w Polsce – uwarunkowania społeczno-demograficzne.....	95
Hanna Zawistowska: Możliwości i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce	109
Piotr Gryszel: Wybrane aspekty rozwoju turystyki społecznej w Republice Czeskiej.....	123
Piotr Zawadzki: Przygotowanie gospodarstw agroturystycznych do obsługi osób niepełnosprawnych na przykładzie wybranych obiektów w powiecie jeleniogórskim	133
Daria Elżbieta Jaremen: Turystyka społeczna – studium przypadku Wielkiej Brytanii	142
Marlena Prochorowicz: Turystyka społeczna jako forma aktywności osób niepełnosprawnych	157
Andrzej Stasiak, Bogdan Włodarczyk: Turystyka społeczna – istota, determinanty, możliwości i kierunki rozwoju.....	167

Piotr Gryszel, Daria Jaremen, Andrzej Rapacz: Turystyka społeczna – aktywność turystyczna wybranych grup docelowych w świetle badań ankietowych.....	178
---	-----

Część 2. Obszar niepewności w turystyce a polityka turystyczna

Elżbieta Szymańska: Polityka turystyczna a innowacyjność przedsiębiorstw turystycznych.....	193
Magdalena Kachniewska: Współpraca hoteli z władzami lokalnymi jako czynnik redukcji ryzyka specyficznego.....	203
Ewa Dziejcz: Pozycja konkurencyjna Polski na rynku turystycznym w obliczu sytuacji kryzysowych.....	213
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Funkcjonowanie przedsiębiorstw turystycznych w warunkach niepewności i ryzyka.....	224
Joanna Śniadek, Alina Zajadacz: Ocena realizacji strategii rozwoju turystyki w regionie leszczyńskim.....	237
Halina Kiryluk: Zrównoważony rozwój turystyki wyzwaniem współczesnej polityki turystycznej.....	247
Agnieszka Niezgoda: Uwarunkowania wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego na obszarach recepcji turystycznej.....	264
Adam Edward Szczepanowski: Czynniki rozwoju turystyki w regionie Polski Wschodniej.....	274
Aleksander Panasiuk: Polityka turystyczna w oddziaływaniu na branżę turystyczną.....	285
Paweł Stelmach: Redukcja niepewności w polityce turystycznej.....	296
Tomasz Studzieniecki: Polityka turystyczna państwa w aspekcie priorytetów strategicznych Unii Europejskiej.....	307
Barbara Marciszewska: Obszary niepewności, polityka turystyczna i zrównoważony rozwój turystyki.....	316
Bogusław Stankiewicz, Mateusz Korkuć: Czynniki niepewności w turystyce i ich wpływ na wyniki ekonomiczne przedsiębiorstwa uzdrowiskowego Skarbu Państwa.....	326

Summaries

Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik, Jarosław Cholewa: Active sport tourism in Polish voivodeships' promotion materials.....	23
Katarzyna Górnik, Lila Pławińska, Kamila Gryglewicz: Possibilities and conditions of tourism in families with a disabled child.....	34

Andrzej Tucki, Ewa Skowronek: Analysis of social tourism market in Poland on the example of Europe Senior Tourism programme carried out in Lublin travel agency	42
Jadwiga Berbeka: Tourism participation and social cohesion in Poland – selected aspects	53
Sylvia Graja-Zwolińska, Aleksandra Spychała: Tourism activity of older people from Wielkopolska region.....	63
Adrian Przemysław Lubowiecki-Vikuk: Tourist activity of singles 50+ on the basis of civilizational megatrends.....	74
Maja Jedlińska: Selected aspects of the tourism of the disabled in Jelenia Góra district	84
Magdalena Sidorczuk, Monika Krzeczyńska, Michalina Ścibisz: Geotourism development in Poland and possibilities for its adaptation to social tourism	94
Elżbieta Grzelak-Kostulska, Beata Hołowiecka: Senior tourism in Poland – socio-demographic conditions.....	108
Hanna Zawistowska: Possibilities and directions of development of social tourism in Poland.....	122
Piotr Gryszel: Selected aspects of social tourism development in the Czech Republic.....	132
Piotr Zawadzki: Preparing agritourism farms for the disabled tourists based on the example of selected objects in Jelenia Góra district.....	141
Daria Elżbieta Jaremen: Social tourism – case study of Great Britain.....	156
Marlena Prochorowicz: Social tourism as the form of activity of disabled persons	166
Andrzej Stasiak, Bogdan Włodarczyk: Social tourism – its essence, determining factors, perspectives and directions in development	177
Piotr Gryszel, Daria Jaremen, Andrzej Rapacz: Social tourism – tourist activity of selected target groups reflected in surveys	189
Elżbieta Szymańska: Tourism policy and innovativeness of tourism enterprises	202
Magdalena Kachniewska: Cooperation of hotels with local authorities as the determinant of unsystemic risk reduction.....	212
Ewa Dziejcz: Competitive position of Poland in tourism market against challenges of crisis situations	223
Małgorzata Januszewska, Elżbieta Nawrocka: Tourism enterprises’ functioning in the conditions of risk and uncertainty	236
Joanna Śniadek, Alina Zajadacz: Assessment of the implementation of tourism development strategy in Leszno Region.....	246
Halina Kiryluk: Sustainable tourism development as a challenge for the modern tourism policy.....	263

Agnieszka Niezgoda: Determinants of implementing sustainable development in tourism destination	273
Adam Edward Szczepanowski: Factors of development of tourism in the region of Eastern Poland.....	284
Aleksander Panasiuk: The influence of tourism policy on tourist sector activity	295
Paweł Stelmach: Uncertainty reduction in tourism policy	306
Tomasz Studzieniecki: State tourism policy in the context of the strategic priorities of the European Union	315
Barbara Marciszewska: Uncertainty areas, tourism policy and sustainable tourism development	325
Bogusław Stankiewicz, Mateusz Korkuć: Factors of uncertainty in tourism and their impact on the economic performance in public sector spa companies	334

Adam Edward Szczepanowski

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku

CZYNNIKI ROZWOJU TURYSTYKI W REGIONIE POLSKI WSCHODNIEJ

Streszczenie: W pierwszej części artykułu przedstawiono pojęcie i istotę regionu oraz dokonano ogólnej charakterystyki regionu Polski Wschodniej. Region ten jest ważnym przedmiotem badań ze względu na dotychczasowe zapóźnienia rozwojowe, na które wskazuje m.in. Unia Europejska. Druga część opracowania skupia się głównie na wskazaniu i klasyfikacji najważniejszych czynników rozwoju turystyki jako dźwigni rozwoju gospodarki w regionie (z uwzględnieniem regionu Polski Wschodniej).

Słowa kluczowe: region, rozwój, czynniki rozwoju turystyki.

1. Wstęp

Efektywny rozwój społeczno-gospodarczy i wysoka konkurencyjność gospodarki to główne kierunki rozwoju Polski, które zostały nakreślone w średniookresowej *Strategii Rozwoju Kraju 2020*¹. Rozwój kraju, na który mają wpływ liczne czynniki o charakterze endogenicznym i egzogenicznym, dokonuje się w regionach (w Polsce w województwach). Rozwój ten określany jest w literaturze przedmiotu jako rozwój regionalny. Jest on definiowany poprzez pryzmat zmian w strukturze gospodarczej regionu, jego potencjale gospodarczym, środowisku przyrodniczym, infrastrukturze, zagospodarowaniu przestrzennym oraz poziomie i jakości życia jego mieszkańców².

Niestety w rozwoju współczesnej Europy i świata obserwuje się rosnące dysproporcje przestrzenne, zróżnicowanie międzyregionalne³, prowadzące do polaryzacji, czyli bogacenia się wysoko rozwiniętych państw i regionów oraz ubożenia słabszych. Wiele regionów boryka się z problemem niskiej dynamiki rozwoju. Są to najczęściej regiony nieuprzemysłowione, które w wielu przypadkach cechują się dużym potencjałem walorów przyrodniczych, tj.: czystym środowiskiem, dużą ilo-

¹ *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011, s. 15.

² T. Kudłacz, *Programowanie rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 44.

³ J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygocki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu.pl, Warszawa 2012, s. 45.

ścią lasów, naturalnych zbiorników wodnych, obszarów chronionych itp. Jedną z dźwigni rozwoju tego typu regionów, wykorzystujących głównie endogeniczne zasoby danego obszaru, może być rozwój turystyki, na co zwraca uwagę m.in. W.W. Gaworecki⁴. Dlatego istnieje pilna potrzeba podejmowania analizy i wskazywania najważniejszych czynników rozwoju turystyki, które mają największy wpływ na rozwój regionów.

Celem opracowania przygotowanego w konwencji opisowo-indukcyjnej jest próba określenia czynników rozwoju turystyki w regionie, które będą uwzględniały współczesne uwarunkowania wynikające m.in. z transformacji i globalizacji polskiej gospodarki oraz zapóźnień niektórych regionów Europy. Analizę czynników rozwoju turystyki wpływających na gospodarkę przeprowadzono w odniesieniu do regionu Polski Wschodniej (RPW), a więc województw: podlaskiego, warmińsko-mazurskiego, lubelskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego.

2. Ogólna charakterystyka regionu Polski Wschodniej

Regiony są obecnie jednym z ważnych i interesujących przedmiotów badań, a także obiektem zainteresowania wielu dziedzin czy dyscyplin naukowych z obszaru nauk społeczno-ekonomicznych⁵, takich jak: geografia, politologia, socjologia, ekonomia⁶. Region w znaczeniu ogólnym to wydzielony, stosunkowo jednorodny obszar, odróżniający się od terenów przyległych określonymi cechami naturalnymi lub natury. Pojęcie regionu jest zawsze łączone z określonym terytorium, obszarem czy też przestrzenią rozumianą jako część państwa, kontynentu czy świata. Determinantą wyróżniającą region są pewne specyficzne cechy fizyczno-geograficzne, społeczno-ekonomiczne lub polityczne, pozwalające na delimitację określonego obszaru⁷. Według R. Domańskiego region w podejściu ekonomicznym to: „ukształtowany lub kształtujący się układ ekonomiczny, którego elementy powiązane są między sobą i ze środowiskiem przyrodniczym relacjami współwystępowania i współzależności, a z otoczeniem zewnętrznym – relacjami współzależności o dużym nasileniu”⁸. Istotę zasobów regionu, które decydują o jego rozwoju, podkreśla również Z. Strzelecki⁹.

Regionem, który jest względnie jednorodny, o wyraźnej dominacji określonych cech i form działalności społeczno-gospodarczej, takich jak: rolnictwo, leśnictwo,

⁴ W.W. Gaworecki, *Turystyka jako czynnik rozwoju gospodarki regionalnej. Możliwości i uwarunkowania*, [w:] A. Rapacz (red.), *Gospodarka turystyczna w regionie*, Jaremen Press, Jelenia Góra 2007, s. 136.

⁵ J. Adamiak, W. Kosiedowski, A. Potoczek, B. Słowińska, *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*, TNOiK, Toruń 2001, s. 17.

⁶ W. Kosiedowski, *Samorząd terytorialny w procesie rozwoju regionalnego i lokalnego*, Dom Organizatora, Toruń 2005, s. 11.

⁷ J. Sala, *Wpływ procesów globalizacji na region*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu” nr 10, Warszawa–Kraków 2008, s. 57.

⁸ R. Domański, *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 23.

⁹ Z. Strzelecki, *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 79.

turystyka, jest region Polski Wschodniej. Region ten stanowią województwa: podlaskie, warmińsko-mazurskie, lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie. Jest to typ regionu strefowego, czyli obszar wyodrębniony przestrzennie i gospodarczo. Badania regionu Polski Wschodniej są bardzo ważne po akcesji Polski do Unii Europejskiej, gdyż region ten stał się ważnym beneficjentem dotacji unijnych, m.in. poprzez Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (PO RWP) na lata 2007-2013. W badaniach regionów w Europie Środkowo-Wschodniej¹⁰ regiony Polski Wschodniej (PW) zostały zaliczone do regionów rolniczych – słabo usługowionych.

Region Polski Wschodniej (RPW) obejmuje 99 039 km² (najmniejsze jest województwo świętokrzyskie – 11 711 km², a największe lubelskie – 25 122 km²). Łączna powierzchnia województw Polski Wschodniej stanowi 31,27% powierzchni kraju. Pod względem ludności RPW liczy 8,14 mln mieszkańców (najludniejsze jest woj. lubelskie – 2,15 mln, a najmniej ludne podlaskie – 1,19 mln), co łącznie odpowiada 17,54% ludności kraju¹¹. Niestety obserwuje się spadek ludności w badanym regionie (tylko w 2010 r. ubyło 8919 osób w porównaniu z 2009 r.). Obszary województw Polski Wschodniej są rozległe i słabo zaludnione. W Polsce najmniejsze zaludnienie (59 osób na 1 km²) występuje w województwach: warmińsko-mazurskim i podlaskim. Średnia krajowa gęstość zaludnienia wynosi 122 osoby na 1 km². Na położonych przy granicach białoruskiej, ukraińskiej i rosyjskiej obszarach wiejskich obserwuje się znaczny ubytek ludności, a jej koncentrację w głównych aglomeracjach makroregionu (Lublinie, Rzeszowie, Białymstoku, Olsztynie i Kielcach).

Kluczowe sektory gospodarcze województw Polski Wschodniej w dużym stopniu nawiązują do warunków naturalnych i występujących zasobów. Duży udział w strukturze gospodarki stanowi rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy. Wynika to z warunków przyrodniczych i krajobrazowych, ale również z tradycji gospodarczych tych obszarów. Omawiane województwa w małym stopniu rozwijają się na podstawie nowoczesnych działów gospodarki. Dlatego RPW w planowaniu i realizacji działań ukierunkowanych na podniesienie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, powinien wzmocniać branże, w których już osiągnięto znaczne sukcesy i wyrobioną dobrą markę oraz doświadczenie w prowadzeniu działalności gospodarczej. Przykładem w tym zakresie może być dobrze rozwijający się i już ugruntowany sektor mleczarski w województwie podlaskim. Należy rozwijać zwłaszcza te dziedziny, które są stosunkowo mało podatne na zjawiska kryzysowe albo jakiegokolwiek inne wahania koniunktury, mniej lub bardziej możliwe do przewidzenia. Nie tylko kryzys gospodarczy stawia wyzwanie dla rozwoju gospodarki Polski Wschodniej, ale także zjawiska związane z coraz bardziej postępującymi procesami globalizacji i konkurencji. Bardziej odporne na konkurencję i zmiany koniunktury gospodarczej są gospodarki o dużej dywersyfikacji działalności. Zatem, oprócz wspierania tradycyjnych dla regionów Polski Wschodniej sektorów, należy także dążyć do powsta-

¹⁰ M. Smętkowski, P. Wójcik, *Rozwój regionalny w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2009, nr 4 (38), s. 58.

¹¹ *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2011, s. 17.

wania i rozwoju innych dziedzin gospodarki. W dobie gospodarki opartej na wiedzy wsparcie powinny uzyskać zwłaszcza dziedziny charakteryzujące się dużym zaangażowaniem wiedzy i wysokiej technologii¹².

Branżą, która powinna stanowić jeden z najważniejszych kierunków rozwoju Polski Wschodniej, jest turystyka. RPW należy do najczystszych ekologicznie w naszym kraju. Posiada on znakomite walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz bogactwo zabytków kultury materialnej. Słabościami i barierami rozwoju branży turystycznej są niewystarczająco rozwinięta infrastruktura turystyczna (głównie transportowa) oraz niedorozwój usług towarzyszących wypoczynkowi i rekreacji. Potrzebne jest też zdynamizowanie działalności promocyjnej RPW. Większą uwagę należy zwrócić na świadczenie usług sanatoryjnych (głównie propozycje dla osób starszych). Ważną dziedziną rozwoju turystyki jest agroturystyka, która posiada sprzyjające warunki, wynikające z dużych ilości obszarów wiejskich, terenów zielonych i czystego środowiska. W tym zakresie jednak potrzebne są inwestycje infrastrukturalne i stałe podwyższanie jakości świadczonych usług. Województwa Polski Wschodniej w małym stopniu wykorzystują swoje przygraniczne położenie we współpracy gospodarczej z regionami Ukrainy, Białorusi i Rosji. Czynnikiem hamującym jest m.in. to, że regiony położone za wschodnią granicą Polski należą do słabo rozwiniętych gospodarczo, wobec czego nie są inspirującym partnerem¹³.

Pod względem zatrudnienia sektor turystyczny jest jednym z najważniejszych sektorów polskiej gospodarki. W Polsce Wschodniej w tym sektorze pracuje ponad 38 tys. osób, a ich liczba ciągle rośnie. Przewoduje województwo podkarpackie, a najmniej zatrudnionych w turystyce jest w województwie podlaskim. Na terenie Polski Wschodniej działa 440 biur podróży, które łączą funkcje organizatora i pośrednika. Również stale rośnie liczba hoteli w pięciu województwach położonych wzdłuż wschodniej granicy (obecnie ok. 20% bazy noclegowej całego kraju). Ze względu na dogodny położenie na trasach tranzytowych pomiędzy Europą Zachodnią a Europą Wschodnią, Polska Wschodnia to dogodny region dla inwestycji w hotelarstwo. Najbardziej rozbudowaną bazę noclegową ma województwo warmińsko-mazurskie, choć duża jego część to baza sezonowa. Podobnie jest w pozostałych województwach PW, z wyjątkiem województwa świętokrzyskiego¹⁴. Polska Wschodnia reprezentuje liczący się (przynajmniej ilościowo) potencjał w obiektach turystycznych: 19,9% w krajowych zasobach obiektów zakwaterowania zbiorowego, 24,3% – zakwaterowania indywidualnego, 22,8% ogółem¹⁵. W okresie 2002-2010 liczba hoteli

¹² J. Kudełko, *Perspektywy rozwoju regionów Polski Wschodniej w świetle realizowanej polityki rozwoju regionalnego*, [w:] T. Kudłacz (red.), *Rozwój regionalny w Polsce w świetle wyzwań XXI w.*, Studia KPZK PAN, t. CXXXI, Warszawa 2010, s. 170, 171.

¹³ Tamże, s. 172.

¹⁴ www.polskawschodnia.eu (18.05.2012).

¹⁵ M.W. Kozak, *Turystyka jako czynnik rozwoju regionów Polski Wschodniej*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych EUROREG, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2011, s. 32.

czterogwiazdkowych wzrosła z 1 do 19 (znacznie bardziej dynamicznie niż ogółem w Polsce, z 44 do 141), co dobrze świadczy o branży hotelarskiej. Dominują w bazie hotele trzygwiazdkowe (115 w 2010 r., prawie dwukrotny przyrost w stosunku do 2002 r., podobnie jak ogółem w kraju), liczba hoteli dwugwiazdkowych wzrosła z 58 do 103, a jednogwiazdkowych ubyło (z 41 do 25, szybciej niż średnio w kraju)¹⁶. Dane te świadczą o zrozumieniu w branży hotelarskiej potrzeby znacznego podniesienia jakości usług.

Agroturystyka – jak każda forma turystyki – wykazuje silną skłonność do koncentracji terytorialnej. Widać to na poziomie krajowym i wojewódzkim. W 2010 r., w świetle dostępnych danych GUS, w agroturystyce udzielono w Polsce 241 391 noclegów, z czego na lubelskie przypadało 3995, na podkarpackie – 18 932, na podlaskie – 15 831, na świętokrzyskie – 9315, na warmińsko-mazurskie – 18 152. Łącznie gospodarstwa agroturystyczne regionu udzieliły 66 225 noclegów, co stanowiło 27,4% ogółu. Polska Wschodnia dysponowała w 2010 r. 2384 kwaterami agroturystycznymi (43,6% wszystkich w Polsce) i 21 704 miejscami noclegowymi (to stanowiło 38,0% ogółu miejsc w Polsce). Dane te świadczą o bardzo wysokiej ilości zarówno gospodarstw agroturystycznych, jak i udzielonych miejsc noclegowych w Polsce Wschodniej. Jest to sytuacja zadowalająca, tym bardziej że standard świadczonych usług w gospodarstwach agroturystycznych jest stale podwyższany.

Województwa PW wypadają zadowalająco, jeśli chodzi o liczbę instytucji kultury i stopień uczestnictwa w kulturze. Powstają nowoczesne, interaktywne muzea, m.in. Muzeum Przyrodniczo-Leśne Białowieskiego Parku Narodowego w Białowieży (interaktywne od 2004 r.) czy bardzo nowoczesne interaktywne Muzeum Ikon w Supraślu pod Białymstokiem (otwarte w 2006 r.).

W regionie Polski Wschodniej prowadzone są działania promujące ten region. Polska Organizacja Turystyczna (POT) od 2010 r. prowadzi ogólnopolską kampanię „Piękny wschód”, której celem jest promocja województw Polski Wschodniej, przełamywanie stereotypów w myśleniu o tych województwach oraz zwiększenie zainteresowania ofertą turystyczną promowanego regionu. Działania te mają w efekcie spowodować wzrost wpływów z gospodarki turystycznej i zaktywizować ten region. W ramach kampanii POT m.in. prezentuje bogactwo atrakcji turystycznych każdego z województw oraz przeprowadza badania rozpoznawalności promowanych regionów. Mazury i Bieszczady zostały uznane w tych badaniach za najpopularniejsze regiony Polski Wschodniej. Turyści z Niemiec najlepiej znają Mazury, turyści z Ukrainy zaś jako najbardziej rozpoznawalne wymienili Polesie i Podkarpacie¹⁷.

¹⁶ www.intur.com.pl (15.05.2012).

¹⁷ www.egospodarka.pl (15.05.2012).

3. Istota i rodzaje czynników rozwoju turystyki wpływających na rozwój regionu Polski Wschodniej

Zjednoczona Europa nie ma być związkiem coraz słabszych państw, lecz związkiem coraz silniejszych regionów, co zwiastuje według K. Ohmae kończąca się epokę państw narodowych¹⁸. Tylko taka konstrukcja polityczna będzie skutecznie chronić zróżnicowanie kulturowe i etniczne Europy oraz promować gospodarkę regionalną. Położenie akcentu na region pozwoli ożywić regiony najslabiej rozwinięte, całymi wiekami zaniedbywane przez rządy centralne. Regiony bardziej próbują wpływać na korzystne dla nich decyzje unijne. W niedalekiej przyszłości, w konfrontacji na płaszczyźnie ekonomicznej z korporacjami transnarodowymi, mówiące jednym głosem regiony mogą stanowić siłę, z którą będą się liczyły nawet najpotężniejsze korporacje¹⁹. Pomimo wielu wysiłków, chociażby ze strony Unii Europejskiej, stajemy ciągle przed nowymi wyzwaniami związanymi z czynnikami rozwoju regionalnego. Do najważniejszych należą: znaczne powiększenie różnic społecznych i ekonomicznych będące następstwem poszerzenia UE, prawdopodobne przyspieszenie zmian gospodarczych wynikające z pogłębiającej się globalizacji i w konsekwencji wzrostu konkurencji oraz nowe uwarunkowania rozwoju związane z rewolucją w nowych technologiach i rozwojem gospodarki opartej na wiedzy²⁰.

Jak wspomniano we wstępie, rosnące dysproporcje przestrzenne prowadzą do polaryzacji, czyli bogacenia się wysoko rozwiniętych państw i regionów oraz ubożenia słabszych. Dlatego działania polityki regionalnej UE koncentrują się na wsparciu obszarów najslabiej rozwiniętych oraz wykazujących nierówności strukturalne, a tym samym na zmniejszaniu dysproporcji w rozwoju regionalnym²¹. Dlatego potrzebna jest całościowa analiza uwarunkowań procesu rozwojowego w regionie i skuteczne działania, dzięki którym proces ten będzie bardziej dynamiczny, efektywny i będzie lepiej służyć zaspokajaniu potrzeb regionalnych społeczności. Jak podaje W. Kosiedowski, trzeba także uwzględnić to, że proces rozwoju współczesnych regionów jest nieporównywalnie bardziej złożony niż w czasach, gdy powstały słynne prace A. Smitha i D. Ricarda. W konsekwencji klasyczne ujęcie czynników rozwoju regionalnego należy obecnie uznać za zbyt wąskie²².

Również rozwój turystyki w regionie uwarunkowany jest wieloma czynnikami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Wpływ turystyki na gospodarkę regionu uzależnio-

¹⁸ K. Ohmae, *The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies*, Simon and Schuster, New York 1995, s. 32.

¹⁹ S. Sala, wyd. cyt., s. 58.

²⁰ *Third Cohesion Report. Convergence, Competitiveness and Cooperation*, European Commission, Luxembourg 2004.

²¹ Por.: P. Churski, *Obszary problemowe w Polsce z perspektywy celów polityki regionalnej Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Włocławek 2004, s. 16.

²² Por. W. Kosiedowski, *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym*, [w:] Z. Strzelecki (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 234, 235.

Tabela 1. Czynniki rozwoju turystyki w regionie (z uwzględnieniem regionu Polski Wschodniej)

Lp.	Grupa czynników	Rodzaje czynników rozwoju turystyki w regionie
1	Ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost przedsiębiorczości właścicieli bazy turystycznej, twórców produktów turystycznych oraz organizatorów turystyki w regionie – wsparcie zewnętrzne, w tym środki pomocowe Unii Europejskiej – napływ inwestycji krajowych i zagranicznych – wielkość i struktura zatrudnienia w branży turystycznej – wielkość i sposób funkcjonowania rynku usług turystycznych – zmiany dochodów ludności, przedsiębiorstw i organów samorządu terytorialnego działających w regionie – dynamika popytu regionalnego i zmiany w jego strukturze – sytuacja makroekonomiczna w kraju (dynamika wzrostu gospodarki krajowej) – polityka budżetowa, finansowa i kredytowa państwa – koniunktura na rynku europejskim i światowym – jakość marketingu regionalnego i poziom zarządzania w regionie
2	Społeczne	<ul style="list-style-type: none"> – występowanie i wykorzystanie dóbr kultury do rozwoju turystyki – aktywność i kreatywność władz samorządowych – sprawność funkcjonowania samorządów terytorialnych i ich organów – poprawa systemu kształcenia i samokształcenia – udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji lokalnych i regionalnych – rozwój i doskonalenie infrastruktury społecznej oraz usług SPA, bankowych i in. – zmiany w strukturze demograficznej regionu i zatrudnieniu – charakter procesów urbanizacji, aglomeracji i metropolizacji – zmiany w poziomie stylu życia turystów i społeczności w regionie
3	Techniczne i technologiczne	<ul style="list-style-type: none"> – rozwój i doskonalenie infrastruktury transportowej – rozwój oraz poprawa konkurencyjności technicznej obiektów noclegowych, gastronomicznych i okoloturystycznych – dywersyfikacja w zakresie produktów turystycznych – wprowadzanie innowacji produktów turystycznych – wprowadzanie innowacji w przedsiębiorstwach turystycznych – rozwój działalności badawczo-marketingowej w kierunku zwiększenia udziału wysokich technologii – podniesienie poziomu usług informatycznych poprzez komputeryzację i informatyzację z wykorzystaniem najnowszych technologii ITP
4	Środowiskowe	<ul style="list-style-type: none"> – występowanie i ochrona zasobów naturalnych – racjonalizacja gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego – stymulowanie produkcji „zdrowej” żywności – wdrażanie proekologicznych technologii – poprawa świadomości i kultury ekologicznej społeczeństwa regionu – postęp w edukacji ekologicznej – wdrażanie nowoczesnych instrumentów ochrony środowiska

Źródło: opracowanie własne.

ny jest ciągle w dużym stopniu od przemian związanych z procesem integracji europejskiej, który nastąpił formalnie w maju 2004 r., oraz procesem globalizacji. Warunki i czynniki kształtujące rozwój turystyki w regionach UE są zróżnicowane i zależne również od procesów ekonomicznych i społecznych zachodzących w danym kraju. Jakie więc czynniki będą wpływały w najbliższej przyszłości na rozwój turystyki w regionach, a tym samym na rozwój danego regionu? Rozwój turystyki jest procesem wielowymiarowym, wybitnie heterogenicznym, co powoduje, że jego badanie jest trudne, ponieważ jest sumą różnych czynników rozpatrywanych na różnych poziomach uogólnienia, w różnych przekrojach czasowych i przestrzennych. Wszystkie one są wzajemnie powiązane, na zasadzie bądź substytucji, bądź komplementarności. Można je jednak pogrupować na: **ekonomiczne, społeczne, techniczne i technologiczne** oraz **środowiskowe** (tab. 1).

Uwzględniając specyfikę i uwarunkowania rozwoju regionu Polski Wschodniej, w pierwszej kolejności (półgrube) przedstawiono czynniki rozwoju, które mają największe znaczenie w rozwoju turystyki w badanym regionie. Uwarunkowania te związane są przede wszystkim z zapóźnieniem rozwoju gospodarczego²³, czystym środowiskiem²⁴, nieuchronnymi procesami globalizacyjnymi oraz możliwościami poprawy konkurencyjności wynikającymi z wykorzystania środków Unii Europejskiej. Przedstawiony podział nie wyczerpuje całości skomplikowanego zagadnienia klasyfikacji czynników rozwoju regionalnego i ma charakter dyskusyjny. Ilość czynników jest znaczna, choć z pewnością niezupełnie kompletna i wymaga osobnego szczegółowego omówienia w innym opracowaniu. Należy zwrócić uwagę na wzajemne powiązanie wszystkich czynników, które funkcjonują przeważnie na zasadzie komplementarności. Oznacza to, że brak któregoś z czynników (np. brak niezbędnej infrastruktury transportowej czy aktywności i kreatywności władz samorządowych) może znacznie spowolnić cały proces rozwoju turystyki w regionie. Wydaje się, że przedstawiona klasyfikacja obejmuje jednak te czynniki, które w obecnej sytuacji naszego kraju odgrywają rolę dominującą. Rozwój turystyki w regionie to proces o charakterze przyczynowo-skutkowym. Każda przyczyna (czynnik rozwoju turystyki) jest skutkiem zdarzeń z przeszłości, natomiast każdy skutek stanowi przyczynę zdarzeń, które wystąpią w przyszłości w rozwoju turystyki i całego regionu. Przyczyny i skutki są ze sobą wzajemnie powiązane (najczęściej na zasadzie sprzężenia zwrotnego) i dotyczą wszystkich czterech grup czynników rozwoju turystyki w regionie.

Można też zastosować podział na **czynniki wewnętrzne (endogenne)** i **zewnętrzne (egzogenne)**. Wśród zaproponowanych czynników wyszczególnionych w tab. 1 przeważają czynniki wewnętrzne. Natomiast dotychczasowe obserwacje wskazują, iż często w naszym kraju, a szczególności w regionach opóźnionych w rozwoju (takich jak województwa Polski Wschodniej), występuje tendencja do prze-

²³ M.W. Kozak, wyd. cyt., s. 50.

²⁴ *Studium uwarunkowań atrakcyjności turystycznej Polski Wschodniej*, Instytut Turystyki, Warszawa 2011, s. 245.

ceniania czynników zewnętrznych, a zwłaszcza wsparcia z funduszy Unii Europejskiej. Należy więc przypomnieć, że w gospodarce rynkowej (a taka panuje we wszystkich krajach i regionach państw członkowskich UE) sukces ekonomiczny zależy przede wszystkim od przedsiębiorczości, zdolności innowacyjnych, współpracy i wykorzystania zasobów danego regionu (przyrodniczych i antropogenicznych tkwiących w kapitale ludzkim). Oparcie rozwoju turystyki w regionie wyłącznie na czynnikach zewnętrznych lub wyłącznie na wewnętrznych jest oczywiście podstawowym błędem strategicznym i prowadzi do destabilizacji gospodarki w regionie.

Poza wymienionymi czynnikami istotny wpływ na rozwój turystyki w regionie oraz cały region wywierają także pewne uwarunkowania subiektywne, formalne i nieformalne, o których w literaturze mówi się mało lub wcale. Należą do nich: powiązania personalne w środowiskach działających na rzecz regionu, umiejętność skutecznego zabiegania o swoje interesy, różnego rodzaju naciski na ośrodki władzy (lobbing), a także określony wizerunek danego regionu zakorzeniony w opinii publicznej. Oczywiście rozwój regionu zależy również – i to w dużym stopniu – od kwalifikacji i profesjonalizmu kadr kierujących tym procesem²⁵.

W zakresie realizacji – można powiedzieć – łańcucha czynników rozwoju turystyki w regionie, potrzebne są porozumienie i współpraca wielu podmiotów, na co zwraca m.in. uwagę A. Nowakowska²⁶. Do podstawowych podmiotów kształtujących rozwój turystyki, a w następstwie rozwój regionu należy zaliczyć: samorząd regionalny i jego instytucje (np. jednostki kultury), przedsiębiorstwa turystyczne (bazy noclegowej, gastronomicznej, transportowej i okolo-turystycznej), regionalne i lokalne organizacje turystyczne, organizacje pozarządowe o charakterze turystycznym, kulturalnym i sportowym). Najważniejszymi podmiotami w zakresie rozwoju turystyki w regionie są władze regionalne i organizacje turystyczne²⁷. Największa odpowiedzialność spoczywa na władzach regionalnych, w których gestii jest prowadzenie polityki rozwoju regionalnego.

4. Podsumowanie

Regiony we współczesnej Europie są jednym z ważnych i interesujących przedmiotów badań, szczególnie ze względu na polaryzację regionów, która prowadzi do większego bogacenia się obszarów rozwiniętych i ubożenia opóźnionych regionów. Unia Europejska dąży do niwelowania tych dysproporcji, m.in. poprzez kierowanie dodatkowych środków (np. Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej na lata

²⁵ W. Kosiedowski, *Zarządzanie rozwojem...*, s. 236, 237.

²⁶ A. Nowakowska, *Instytucjonalne i organizacyjne uwarunkowania rozwoju gospodarki turystycznej w regionie*, [w:] R. Gałęcki (red.), *Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej*, Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna w Łowiczu, Łowicz 2004, s. 16.

²⁷ Por. G. Gołębski, *Kompedium wiedzy o turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 324, 325.

2007-2013). Jednak pomimo tych działań konwergencyjnych (zmierających do szybszego wzrostu gospodarczego regionów zapóźnionych) należy poszukiwać stale nowych sposobów rozwoju w nowych gałęziach gospodarki, m.in. związanych z wprowadzaniem nowych innowacyjnych technologii, dywersyfikacji gałęzi gospodarki w regionie. W regionie Polski Wschodniej, który dysponuje bogactwem walorów przyrodniczo-krajobrazowych i czystym środowiskiem, należy dążyć do rozwoju turystyki, by budować swój rozwój i konkurencyjność głównie na podstawie endogenicznego potencjału. Zanim region wejdzie na tę ścieżkę rozwoju, konieczne są zbadanie i szczegółowa analiza najważniejszych czynników rozwoju turystyki, które będą w znaczny sposób wpływały na rozwój regionu. W niniejszym opracowaniu zaproponowano cztery grupy tych czynników: ekonomiczne, społeczne, techniczne i technologiczne oraz środowiskowe. W przyszłości istnieje potrzeba podjęcia dalszych badań nad tymi czynnikami, aby ustalić priorytety, dokonać odpowiedniego ich wyboru i agregacji oraz przypisać im stosowne wagi w odniesieniu do rozwoju danego regionu.

Literatura

- Adamiak J., Kosiedowski W., Potoczek A., Słowińska B., *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*, TNOiK, Toruń 2001.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygocki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDe-Wu.pl, Warszawa 2012.
- Churski P., *Obszary problemowe w Polsce z perspektywy celów polityki regionalnej Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Włocławek 2004.
- Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Gaworecki W.W., *Turystyka jako czynnik rozwoju gospodarki regionalnej. Możliwości i uwarunkowania*, [w:] A. Rapacz (red.), *Gospodarka turystyczna w regionie*, Jaremen Press, Jelenia Góra 2007.
- Gołębowski G., *Kompendium wiedzy o turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Kosiedowski W., *Samorząd terytorialny w procesie rozwoju regionalnego i lokalnego*, Dom Organizatora, Toruń 2005.
- Kosiedowski W., *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym*, [w:] Z. Strzelecki (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Kozak M.W., *Turystyka jako czynnik rozwoju regionów Polski Wschodniej*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych EUROREG, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2011.
- Kudęłko J., *Perspektywy rozwoju regionów Polski Wschodniej w świetle realizowanej polityki rozwoju regionalnego*, [w:] T. Kudłacz (red.), *Rozwój regionalny w Polsce w świetle wyzwań XXI w.*, Studia KPZK PAN, t. CXXXI, Warszawa 2010.
- Kudłacz T., *Programowanie rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Nowakowska A., *Instytucjonalne i organizacyjne uwarunkowania rozwoju gospodarki turystycznej w regionie*, [w:] R. Gałęcki (red.), *Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej*, Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna w Łowiczu, Łowicz 2004.
- Ohmae K., *The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies*, Simon and Schuster, New York 1995.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2011.
- Sala J., *Wpływ procesów globalizacji na region*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu” nr 10, Warszawa–Kraków 2008.

- Smętkowski M., Wójcik P., *Rozwój regionalny w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2009, nr 4 (38).
- Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011.
- Strzelecki Z., *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Studium uwarunkowań atrakcyjności turystycznej Polski Wschodniej*, Instytut Turystyki, Warszawa 2011.
- Third Cohesion Report. Convergence, Competitiveness and Cooperation*, European Commission, Luxembourg 2004.

Źródła internetowe

- www.egospodarka.pl.
- www.intur.com.pl.
- www.polskawschodnia.eu.

FACTORS OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE REGION OF EASTERN POLAND

Summary: The first part of the article shows the concept and essence of the region and describes in a general way the region of eastern Poland. This region is an important subject of study because of the development backwardness, which draws attention of the European Union. The second part of the study focuses mainly on the indication and the classification of the most important factors in the development of tourism in the region of eastern Poland.

Keywords: region, development, tourism development factors.